

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ СУЧАСНИХ ДНЗ

У статті розглянуто особливості організації педагогічного процесу в різновікових групах ДНЗ; визначено принципи комплектування такого об'єднання; охарактеризовано основні підходи та форми навчально – виховної роботи вихователя з дітьми змішаних груп: послідовна, одночасна, паралельна, послідовно-одночасна, одночасно-послідовна та ін.

Ключові слова: різновікова група, педагогічний процес, принципи комплектування, форми навчання, міні- заняття.

Постановка проблеми. Специфічні умови соціально-політичного, економічного та демографічного розвитку України суттєво вплинули на ситуацію в системі дошкільної освіти.

За останні десятиліття, особливо в сільській місцевості, знизилася чисельність дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, що, зі свого боку, призвело до зменшення кількості дитячих установ та комплектування у них різновікових груп.

Сьогодні кожна шоста дитина виховується у групі, яка об'єднує дітей різного віку. Постійно зростає не тільки кількість різновікових груп, а й істотно змінюється віковий склад дітей у них. Так в одній групі можуть виховуватися діти віком від трьох до семи років [5, с. 3].

Робота у таких групах має певну складність: від вихователя вимагаються такт і майстерність, знання специфіки роботи з різними віковими групами, вміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, здатність розуміти і бачити кожную дитину і всю групу загалом [3, с. 3].

Аналіз актуальних досліджень: Питання переваги різновікових груп для дітей дошкільного віку обговорювалися ще в 20–30 роках ХХ ст. У дослідженнях 80-х років А. Арушановою, В. Гербовою, А. Давидчук, Т.Дороновою, Т.Макеєвою, В.Стерликовою, С.Якобсон переконливо доведено, що різновікова дошкільна група має значний розвивальний потенціал. Проте він не включається автоматично. Для його реалізації потрібні певні умови.

Вченими (Н.Губанова, Е.Кушнарєнко, А.Михайлова) розроблено модель освітньо-виховної роботи у змішаних групах; висвітлено основні форми організації та особливості педагогічного процесу (Н.Диновська, Г.Колосінська, Л.Русан); досліджено окремі аспекти підготовки фахівців до реалізації завдань різних напрямів виховання дітей у різновіковій групі (Т.Демченко, О.Тимофієва, В.Шавровська, Н.Шавровська); охарактеризовано психолого-педагогічні умови міжособистісного спілкування дошкільників різного віку (І.Підлипняк, Г.Смольникова).

Повернення до практики спільного виховання дітей різного віку в дошкільних навчальних закладах призвело до виникнення низки проблем, з якими стикнулися вихователі, а саме: як правильно комплектувати групи, які підходи, форми та методи найдоцільніше використовувати для гармонійного розвитку дітей.

Метою статті є обґрунтування особливостей організації педагогічного процесу в різновікових групах сучасних ДНЗ України.

Виклад основного матеріалу. У Законі України “Про дошкільну освіту”

відсутні чіткі рекомендації, щодо комплектування різновікових груп. Відсутність чітких рекомендацій засвідчує часткову розробленість проблеми, підтверджує наявність складних та неоднозначних процесів взаємного впливу, що відбуваються між дітьми різного віку, опосередкованих їх віковими особливостями, характером і змістом спільної діяльності, адекватністю здійснення її регулювання педагогічним процесом.

Комплектування різновікових груп на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти зумовлено низкою обставин: незначною кількістю дитячого населення у конкретному селі, селищі, хуторі, що унеможлиблює комплектування окремих вікових груп; кількість дітей сьомого року життя, які не вступили до школи, що не дозволяє створювати окремі групи; відповідно введення таких вихованців до складу групи дітей шостого року життя автоматично надає їй статусу різновікової; брак педагогічних кадрів в окремих дошкільних навчальних закладах; тимчасова відсутність працівників дошкільних навчальних закладів (відпустка, хвороба тощо); тимчасове зменшення кількості дітей на час літніх відпусток батьків, на час шкільних канікул (за наявності у сім'ї школяра збільшується тривалість його спілкування з молодшими братами чи сестрами, канікулярний відпочинок дітей-школярів батьки поширюють і на дошкільника); мінімізована кількість вихованців у приватних закладах; надання послуг дошкільним навчальним закладом відомчого підпорядкування виключно для працівників конкретної організації, підприємства [2, с. 13].

Основною вимогою у процесі створення різновікової групи, як зазначають Г.Колосінська та Л.Русан у методичному посібнику "Різновікова група в дитячому садку", є дотримання принципів комплектування, що базуються на врахуванні вікових ознак, індивідуальних особливостей розвитку, вікових та індивідуальних характеристик, родинних стосунків [6, с. 9].

Так, при комплектуванні на основі вікових ознак утворюються двокомплектні різновікові групи (суміжне комплектування). Змішані різновікові групи близьких за віком дітей (молодша-середня, середня-старша) комплектуються й на підставі врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників. Відповідно не порушується розпорядок дня і ритм роботи ДНЗ. У групі близьких за віком дітей кількість проблем зменшується, проте залишається актуальним кваліфіковане вивчення індивідуальних особливостей розвитку до початку відвідування дошкільного закладу, під час прийому та адаптації дітей.

Комплектування на засадах врахування індивідуальних особливостей дошкільників (контрастне комплектування) передбачає формування різновікових груп, у яких об'єднуються діти від наймолодшого до найстаршого віку. Відповідно підвищується ефективність здійснення індивідуальної роботи з ними, міцнішають взаємини між дітьми, налагоджується атмосфера психологічного комфорту, відбувається активний взаємообмін дитячим досвідом. Однак, цього можна досягти тільки за умови здійснення комплектування груп на основі законів психологічної сумісності дітей.

Під час комплектування груп на основі родинних стосунків дітям гарантується відчуття захищеності, емоційної безпеки під час адаптації і подальшого відвідування дошкільного закладу. Це сприятливо впливає на різнобічний розвиток дітей. Проблеми стосуються виховання в молодших дітей самостійності та можливостей старших займатися діяльністю і спілкуванням, цікавими саме для цього віку. Міра опіки старших дітей над молодшими має неодмінно братися до уваги вихователями і скеровуватися відповідно до реальних потреб та можливостей дітей [6, с. 10].

Констатуємо, що комплектування різновікових груп на основі родинних стосунків набуває сьогодні дедалі більшого поширення. З одного боку, це уможлиблює спільне перебування братів, сестер та інших родичів у одній віковій групі; а з іншого – об'єктивує пріоритет морально-духовного розвитку дошкільника над інтелектуальним, окрім того, демонструє готовність педагогів диференційовано здійснювати виховання дітей, залучаючи до спільної діяльності різновікове співтовариство і тим самим формуючи досвід спілкування дітей різного віку.

Наукові розвідки Г.Смольникової доводять, що спілкування дітей різновікової групи зорієнтоване не тільки на віковий потенціал особистості, а й на її соціальний досвід, і може здійснюватися як “на рівних” і до відносно рівних суб'єктів (при цьому паспортний вік може не мати принципового значення) [7, с. 262].

У практиці роботи дошкільних закладів існують і інші підходи до комплектування груп: за статевими ознаками, інтересами дітей до тієї чи іншої діяльності, фінансовими можливостями батьків тощо) [5, с. 12].

Зауважимо, що усі варіанти комплектування мають свої позитивні і негативні сторони. Так, при комплектуванні на основі вікових ознак утворюються одновікові (гомогенні) групи, в яких полегшується здійснення колективно зорієнтованого навчання. Натомість виникають проблеми щодо урахування індивідуальних особливостей розвитку дітей, побудови гнучкої системи їхнього виховання і навчання. При комплектуванні на основі індивідуальних особливостей розвитку утворюються різновікові групи, в яких об'єднуються діти від наймолодшого до найстаршого віку. У результаті підвищується ефективність здійснення індивідуальної роботи, покращуються взаємини між дітьми та атмосфера психологічного комфорту, відбувається взаємообмін дитячим досвідом. Проблемою комплектування таких груп виступає непідготовленість дошкільних працівників до здійснення психологічно грамотного вивчення особливостей індивідуального розвитку, що забезпечує комплектування на основі законів психологічної сумісності. При значній наповнюваності груп (15–20 дітей) ускладнюється процес організації життя дітей (молодші повинні спати, а старші діти – гуляти). Це вимагає перебудови роботи технічного персоналу, що не завжди можливо. Старші діти інколи стають “няньками” для молодших. Це може призвести до формування у молодших дітей несамостійності, у старших – появи авторитаризму. Така ситуація часто турбує батьків. При комплектуванні на основі урахування вікових та індивідуальних особливостей утворюються , різновікові групи дітей суміжного віку (молодша – середня), що сприяє полегшенню процесу індивідуалізації освітньо-виховної роботи, не порушуючи розпорядку життя дітей, ритму роботи дошкільного навчального закладу. Порівняно з попереднім типом кількість проблем зменшується, проте залишається актуальним питання щодо кваліфікованого вивчення індивідуальних особливостей розвитку дітей до початку відвідування ними дошкільного закладу, під час прийому та адаптації. Вважаємо, що комплектування груп дітей суміжного віку необхідно здійснювати на засадах психологічної сумісності з іншими дітьми та їхніми вихователями. При комплектуванні на основі родинних стосунків утворюються різновікові групи, в які об'єднуються брати і сестри. Серед позитивів такого об'єднання є те, що дітям комфортно, вони без проблем адаптуються до умов дошкільного закладу, активно залучаються до навчально-виховної діяльності.

Аналіз та узагальнення сучасного досвіду організації педагогічного процесу у змішаних групах дозволив нам визначити такі основні підходи до організації та проведення занять:

- **послідовна** (заняття проводяться для кожної вікової групи – завершивши роботу з однією підгрупою педагог переходить до іншої);
- **одночасна** (дві підгрупи або одна з підгруп розпочинають фрагмент діяльності та одночасно, чи майже одночасно закінчують. Педагог має майстерно варіювати, комбінувати види діяльності задля збереження інтересу кожної дитини та відповідно продумати навантаження з урахуванням вікових особливостей дітей);
- **паралельна** (кожна підгрупа дітей працює одночасно, проте окремо одна від одної, залучена до різних видів діяльності з різним змістом. Форми, послідовність і способи використання ігрового, дидактичного матеріалів, посібників – різні. Завершує свою діяльність кожна підгрупа в різний час);
- **послідовно-одночасна** форма організації поєднує в собі елементи послідовної та одночасної форм(починають діяльність старші діти, а через деякий час залучаються молодші);
- **одночасно – послідовна** теж поєднує в собі елементи послідовної та одночасної форм(починають діяльність водночас молодші і старші діти, а через деякий час молодші завершують або переривають діяльність, а старші продовжують);
- **тематично – об’єднана**(тематично однакова діяльність дошкільників, але з різними програмовими завданнями для вікових підгруп, що може час від часу переплітатися);
- **за Белль-Ланкастерською системою**(показ, пояснення чи зразок певної дії подає старша дитина, яка діє найвправніше: дитина-монітор). Старша дитина вдосконалює власні знання та навички, а у молодших – “формується почуття захищеності, впевненості у своїх силах” [8, с. 26].

Навчально-виховний процес у різновікових групах здійснюється також з використанням фронтальних, групових та індивідуальних форм організації роботи з дітьми [4, с. 18].

Найбільш раціональною формою організації навчання у змішаних групах є заняття за одним розділом програми з диференціацією навчальних завдань для кожної вікової підгрупи.

Існує й інша форма організації навчання – заняття з віковою підгрупою, що дозволяє врахувати індивідуальні особливості дітей.

Скорочується кількість організаційних моментів, завдяки чому підвищується змістова щільність заняття. Під час роботи з віковою підгрупою у вихователя є можливість спілкуватися з кожною дитиною, тобто здійснювати індивідуальний підхід. Відповідно результативність при груповому навчанні значно вища, ніж при фронтальному [4, с. 19].

Вихователь ретельно продумує програмовий зміст кожного заняття, використовуючи такі форми й методи його організації, які могли б забезпечити достатнє навантаження на дітей кожної вікової підгрупи.

В. Аванесова запропонувала три типи організації дітей на заняттях у різновіковій групі: I – усі діти зайняті одним видом діяльності, наприклад математикою; II – комбіновані заняття; III – заняття з однією підгрупою за загальноприйнятою методикою. Вищезначені типи організації занять забезпечують правильне виконання розпорядку дня у різновіковій групі, глибоке засвоєння знань, сприяють успішному розв’язанню виховних завдань тощо [1, с. 67].

Констатуємо, що спільна діяльність є особливо корисною для молодших дітей. Необхідно дбати, щоб молодші діти були не пасивними спостерігачами, а активними

учасниками процесу. Правильно організоване спілкування дітей глибоко впливає на їхній психічний розвиток, сприяє формуванню товариських взаємин, взаємодопомоги між старшими і молодшими.

Спілкування дітей – важливий чинник мовленнєвого розвитку. У спільній діяльності, у грі формуються нові форми і функції мовлення, розвивається така важлива якість поведінки, як невимушеність, складаються механізми самооцінки та самоконтролю.

Традиційні форми організації педагогічного процесу, дозволяють по-різному будувати взаємини педагога з дітьми та дітей між собою. Фронтальні форми роботи дають педагогові можливість водночас впливати на велику кількість дітей. На перший план виступає взаємодія ” вихователь – група ”.

Проте фронтальне навчання, як правило, породжує авторитарний стиль спілкування, оскільки можливості прямого контакту з дітьми при цьому дуже обмежені.

При груповому навчанні, яке охоплює вісім – дванадцять дітей, між педагогом та вихованцями встановлюється більш тісний зв'язок, що будується на діалозі. Завдання, які пропонуються молодшим дітям, кожна дитина розуміє та сприймає як особисте до неї звернене.

Зрозуміло, що в умовах різновікової групи важко сформулювати навчальне завдання так, щоб воно відповідало рівню всіх дітей. Молодші діти, зазвичай, погано сприймають завдання, не звернені до них безпосередньо, а якщо й сприймають, то не завжди правильно їх розуміють, тому часто тлумачать по-своєму. Отже, практика свідчить, що під час застосування фронтальних форм роботи в різновіковій групі ділові взаємини у педагога встановлюються тільки з найактивнішими й самостійними дітьми. Інші вихованці або наслідують дії своїх товаришів, або підмінюють завдання на свій розсуд .

Також зауважимо, що на фронтальних заняттях доцільніше розв'язувати загальні навчальні завдання, а конкретні – на заняттях з однією підгрупою дітей.

При плануванні вихователями спільних занять, рекомендуємо дотримуватися таких вимог:

1. Одночасно з усіма підгрупами проводити лише такі заняття, на яких забезпечено додержання організаційних та педагогічних вимог до педагогічного процесу.
2. Заняття з навчання грамоти проводити окремо, бо вони потребують постійного керівництва з боку вихователя і повідомлення знань, які чергуються з виконанням вправ.
3. Чітке планування та регламентація кожного етапу заняття.
4. Уникати подання складного для сприймання матеріалу для молодших підгруп. Важливо правильно визначати програмовий матеріал з огляду на сумісність дітей за віком.
5. Матеріал до заняття має містити спільні елементи для дітей усіх підгруп, що дає змогу об'єднати вихованців для проведення ігор, відгадування загадок, виконання певних завдань.
6. Поетапна робота з дітьми різних вікових груп неможлива без організації спільної діяльності на кожному занятті. Якщо одній підгрупі даються і закріплюються знання, то вихованці інших підгруп працюють самостійно.
7. Самостійні завдання продумуються і готуються педагогом заздалегідь і відповідають таким вимогам: активізують розумову діяльність дітей;

розвивають ініціативу; є посильними для дітей та опираються на раніше здобуті знання; забезпечують принцип поступового ускладнення; враховують особливості групи загалом й окремих вихованців; є різноманітними за формою і змістом; містять елементи новизни; мають відповідний ступінь труднощів для дітей кожного віку [4, с. 42].

Організація самостійної роботи дошкільників потребує також наявності великої кількості роздаткового матеріалу з кожного розділу програми.

Вважаємо, що успіх занять у різновікових групах залежить від продуманої структури і доцільної організації дітей. Вихователь повинен добре знати вимоги програми і психологічні особливості дітей всіх вікових груп, вміти поєднувати різний матеріал, заздалегідь продумувати, чим займатимуться діти кожної вікової підгрупи.

Недопустимо, щоб діти байдикували, очікуючи, доки дорослий згадає про них і дасть завдання. Досить часто вихователям різновікової групи доводиться одночасно проводити заняття з різних розділів програми.

Також слід зазначити, що серед сучасних підходів до організації навчальної діяльності дітей виокремлюють інтегровані заняття та міні-заняття, які сприятливо впливатимуть на всебічний розвиток дітей. Міні-заняття не завжди потребують залучення до діяльності всієї групи вихованців, а здебільшого орієнтовані на невелику підгрупу дітей, які проявляють інтерес, готовність до конкретного виду діяльності (індивідуально-груповий спосіб організації). Кількість таких занять, змістове їх наповнення зумовлюються віковими особливостями дітей. Упродовж дня можна проводити 5, 10 чи й більше індивідуальних, групових і колективних міні-занять або, іншими словами, фрагментів розвивально-виховної зайнятості дітей, під час яких розкриватиметься запланована тема. Вони вивільняють час для самостійного пізнання, дослідження, вибору часу й місця виконання завдання-пропозиції [5, с. 21].

Міні-заняття можуть бути: спланованими, спонтанними (не запланованими заздалегідь, без попередньої підготовки), ситуативними; фіксованими у часі, або ж їх тривалість може визначатися інтересами і бажаннями дітей; індивідуальними, груповими, фронтальними; ініційованими дітьми чи педагогом; синтезованими за видами (розповідання казок, розігрування сюжетів фольклорних форм, описування емоційного змісту ситуації спілкування дійових осіб, характеру персонажів); варійованими у змінності видів діяльності: ігрової, пізнавальної, музичної, театральної, спілкування тощо [5, с. 22].

Щодо видів діяльності, які використовуються на інтегрованому занятті, то відбувається їх поєднання. Прагнучи якнайповніше та якнайглибше розкрити обрану тему, вихователь добирає ті види діяльності й способи педагогічної дії, які найбільше сприятимуть цьому. Стрижневою в інтегрованому занятті є тема-образ, яка розкривається через різні види діяльності.

Висновки. В процесі розгляду даного питання неминуче постає проблема підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи в різновікових групах, розробка програм та навчально-методичних комплексів для дітей різновікових об'єднань, що і становить перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

1. Аванесова В.Н. Воспитание и обучение детей в разновозрастной группе / В.Н.Аванесова. – М.: Просвещение, 1979. – 176 с.
2. Гончаренко А.М. Різновікова група та організація діяльності дітей / А.М.Гончаренко. – К., 2009. – 30 с.

3. Давидчук А.М. Заняття в різновіковій групі дитячого садка / А.М.Давидчук. – К.: Рад.шк, 1990. – 144 с.
4. Михайлова А.І. Організація роботи з дітьми різновікових груп: Методичний посібник для вихователів дошкільних закладів / А.І.Михайлова, Е.М.Кушнарєнко, Н.В.Губанова. – Харків: Веста: Видавництво “Ранок”, 2008. – 64 с.
5. Пугач О. Організація навчальної діяльності в групах короткотривалого перебування / О.Пугач. – К., 2013. – 36 с.
6. Русан Л. Різновікова група в дитячому садку / Л.Русан, Г.Колосінська. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
7. Смольникова Г. Всі разом і дружать, як долоньки / Г.Смольникова // Дошкільне виховання. – 2000. – №11. – С.10–11.
8. Шавровська В. Белль-Ланкастерська система актуальна й сьогодні / В.Шавровська // Дошкільне виховання. – 2012. – №5. – С. 26–29.

The article deals with the specific features of organization of the pedagogical process in mixed- aged groups in pre-school educational establishments; it illustrates the principles of forming such groups, describes the main approaches and a number of fundamental forms of educational work carried out into practice by a kindergarten teacher with the children of mixed-aged groups (consistent, simultaneous, parallel, consistent – simultaneous , simultaneous – consistent etc.

Key words: *mixed-aged group, pedagogical process, principles of forming such groups, educational forms, mini-lessons.*

doi: 10.15330/esu.9.163-169

УДК 37.04 : 37.064.1

ББК 74.202.237

Люцина Преусс-Кухта

LEPSI I GORSI UCZNIOWIE W KLASIE CZY KLASY LEPSZYCH I GORSZYCH W SZKOLE: DYNAMIKA POTENCJALNYCH REKOMENDACJI NAUCZYCIELI I RODZICÓW

У статті розглядається педагогічний інструментарій освітньої системи. Аналізується принцип поділу учнів на кращих та гірших. Говориться про те, що навіть найгірших учнів слід навчати у такий спосіб, щоб у майбутньому вони могли себе реалізувати. Роздуми такого характеру мають потенційно-гіпотетичну категорію.

Ключові слова: *освітня система, хороші учні, погані учні, школа, освітня система.*

Tytułem wprowadzenia

Dobór pedagogiczny budzi największe kontrowersje w każdym systemie edukacyjnym. Mówi się często, że podziały uczniów na zawsze usankcjonują dwie podstawowe grupy tych, których stać będzie na wszystko i tych drugich czyli tzw. szkolny odrzut i odpad.

A może takie układy mają edukacyjny sens? Pozwolą uczniom na uczenie się zgodnie z ich poznawczymi zdolnościami.(1) Sprawí, że ci gorsi nie będą spychani na margines, a nauczani tak, aby w przyszłości począwszy od tej niedalekiej mogli zrobić konkretny użytek ze swojej wiedzy.

Rozważania tego typu należą zawsze do kategorii potencjalnych – hipotetycznych. Nie zwalnia to pedagogów z prowadzenia badań związanych ze szkolnym selekcionowaniem. Być może okaże się że szkoły będą czerpać z tego doboru pedagogicznego wprowadzając konstruktywne modyfikacje.